

УДК 336.012.23

Васильчук І. П.,*кандидат економічних наук, доцент, докторант ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ КОРПОРАЦІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена теоретичному розгляду проблемних аспектів визначення сутності поняття «корпорація» та її ознак на підставі дослідження наукових літературних джерел і чинного законодавства.

Ключові слова: *корпорація, акціонерне товариство, корпоративне об'єднання, корпоративна власність.*

Статья посвящена теоретическому рассмотрению проблемных аспектов определения сущности понятия «корпорация» и её признаков на основе исследования научных литературных источников и законодательства.

Ключевые слова: *корпорация, акционерное общество, корпоративное объединение, корпоративная собственность.*

The article is devoted to the theoretical overview of problematic aspects of the definition of the term «corporation» and its characteristic features that is based on the analysis of the research publications and current legislation.

Key words: *corporation, joint-stock company, corporation's union, corporation's property.*

Постановка проблеми. Останні півтора століття розвитку ринкових відносин і форм власності характеризуються швидким розповсюдженням і удосконаленням процесів корпоратизації. Корпоративна форма власності трансформується і підпорядковується сучасним тенденціям і викликам економіки. Насамперед йдеться про інтеграційні, глобалізаційні процеси, інтернаціоналізацію економіки та перехід світової економіки до нового устрою – «постіндустріальної» економіки. Сучасний ринок все більше набуває характеру олігополістичної структури, активно створюються суперкорпорації і вже говорять про завершення формування світової «економіки корпорацій». Не оминули ці тенденції й Україну, проте ще й досі у вітчизняному правовому полі однозначно не визначено трактування корпорації та її сутності, мають місце законодавчі колізії та суперечності. Такий стан справ підтверджує надзвичайну актуальність дослідження й аналізу окремих дефініцій, що стосуються корпорацій і корпоративної власності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем визначення поняття «корпорація», особливостям діяльності корпорацій, корпоративному управлінню присвячували наукові розробки такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як І. Ансофф, Т. Беседіна, О. Блюмхардт, Н. Бондар, Дж. Ван Хорн, Н. Глусь, М. Гольцберг, В. Гуцин, Ю. Жорнокуй, Р. Капелюшников, Т. Кашаніна, О. Макарова, Дж. Маршал, С. Могилевський, О. Пилипенко, С. Росс, А. Савченко, Т. Фролова, О. Чигрин та ін. Втім варто підкреслити те, що, незважаючи на досить тривалий у часі і надзвичайно активний на сьогодні процес корпоратизації, сам науковий апарат з цієї проблематики не є усталеним і загально визнаним у вітчизняній економічній літературі. Питання чіткого визначення змісту поняття «корпорація», її ознак, місця та ролі у вітчизняній економіці залишається недостатньо розробленими і потребують подальших досліджень.

Мета і завдання дослідження. Мета статті – на підставі аналізу наукових публікацій узагальнити основні підходи до визначення сутності дефініції «корпорація», її сутнісних ознак і надати авторське трактування сутності дефініції як основи для подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Корпорації є найбільш поширеною організаційною формою господарювання, а корпоративна власність – найпопулярнішим проявом відносин власності. Колективне прийняття рішень та розподіл функцій власності й управління, можливість нагромадження капіталів та вилучення будь-яким власником своєї частки через продаж її третім особам, залучення нагромаджень завдяки розміщенню акцій на фондовому ринку – усе це зробило корпорації найефективнішою та домінуючою формою організації виробництва в індустріальній та постіндустріальних економіках [1].

Базове поняття «корпорація» з'явилося ще з часів древньоримської цивілізації й дотепер позначає існування ряду різних об'єднань підприємницького, професійного та іншого типів, що виникли й інституціоналізувалися у ході суспільно-економічної еволюції. В економічній та правовій літературі бракує чіткої визначеності з цим поняттям. Сьогодні до корпоративного сектора зазвичай зараховують майже всі господарські організації, які ґрунтуються на членстві [2].

Проведений аналіз літературних джерел встановив, що у вітчизняній і зарубіжній літературі дослідження сутності корпорацій здійснюються у різних наукових аспектах: економічному, правовому, соціальному. Трактують дефініції «корпорація» в економічному та правовому аспектах у більшості літературних джерел є подібні. Так, С. Росс розглядає корпорацію як бізнес, що оснований у вигляді окремої юридичної особи, яка складається з однієї чи більше приватних або юридичних осіб [3]. На відокремленості юридичної особи від власників, трактуючи це поняття, особливу увагу акцентують також Д. Маршал та В. Бансал. Зокрема, вони зазначають, що корпорація повністю відокремлена від своїх власників, діє самостійно, а її власники можуть вільно передавати свою участь у капіталі іншим особам без будь-якого безпосереднього впливу на саму корпорацію [4]. Дуже подібне за своїм змістом до вищенаведених трактувань дають визначення корпорації і П. Самуельсон та В. Нордхаус: «юридична особа, яка може самостійно продавати і купувати, позичати гроші, виготовляти товари й послуги та вступати у контрактні відносини, має право обмеженої відповідальності, відповідно до якого інвестиції кожного із власників корпорації обмежені жорстко певним розміром» [5, с. 45]. Як узагальнення основних положень, відображених у визначеннях розглянутих авторів, можна виділити трактовку І. Ансоффа: «Корпорація – це широко поширена в країнах з розвинутою ринковою економікою форма організації підприємницької діяльності, яка передбачає пайову власність, юридичний статус та зосередження функцій управління у руках верхнього ешелону професійних управлінців, які працюють за наймом» [6, с. 56]. Хоча, на наш погляд, це поняття і виступає більш вужчим ніж попередні, оскільки обмежується тим, що передбачає обов'язкову пайову власність.

Таблиця 1
Наукові підходи до трактування змісту поняття «корпорація»

Підхід	Автор	Визначення поняття
Вузьке розуміння	М. Гольцберг	Корпорація – це юридична особа, яка представляє об'єднання вкладників капіталу (акціонерів) для здійснення певної діяльності. Корпорації мобілізують інвестиційний капітал шляхом розміщення (емісії) і розповсюдження (продажу) цінних паперів [8, с. 112].
	А. Берлі, Г. Мінз	Корпорація – це велика фірма зі значною кількістю дрібних акціонерів та незначною кількістю менеджерів, що контролюють діяльність корпорації та розпоряджаються її власністю, взагалі не володіючи її акціями [9].
Помірковане розуміння	Е. Нікбахт, А. Гропеллі	Корпорація – це форма організації бізнесу, за якою товариство є юридичною особою, а його власники мають обмежену відповідальність. Корпорація за законом повністю відокремлена від її власників, що означає, що корпорація відповідає за сплату боргів, а не її власники [10, с. 21].
	Т. Кашаніна	Корпорація – це організація, що визнана юридичною особою, в якій власність відділена від управління, що заснована на об'єднаному капіталі (добровільних внесках) для здійснення якоїсь корисної діяльності [11, с. 28].
	Д. Маршал, В. Бансал	Корпорація – це юридична особа, що повністю відокремлена від своїх власників, діє самостійно, а її власники можуть вільно передавати свою участь у капіталі іншим особам без будь-якого безпосереднього впливу на саму корпорацію [4, с. 497].
	І. Ансофф	Корпорація – це широко поширена в країнах з розвинутою ринковою економікою форма організації підприємницької діяльності, яка передбачає пайову власність, юридичний статус та зосередження функцій управління в руках верхнього ешелону професійних управлінців, які працюють за наймом [6, с. 56].
	С. Глусь	Корпорація – це АТ, ТзОВ, або ТзДВ, управління якими здійснюється через складну централізовану систему органів; учасники її щодо неї здійснюють інвестиційну діяльність з метою отримання дивідендів, і така участь породжує у них сукупність корпоративних прав [12].
	Т. Беседіна	Корпорація – це підприємницьке товариство (АТ, ТзОВ, або ТзДВ), яке є об'єднанням капіталів окремих осіб, поєднаних спільністю загального корпоративного інтересу (іноді відмінного від приватного інтересу кожного з них), управління яким здійснюється через спеціально створювані органи, а кожен з його учасників отримує корпоративні права [13].
Широке розуміння	Дж. Ван Хорн	Корпорація – це знеособлене підприємство, створене законом; воно може володіти майном і брати на себе зобов'язання [14, с. 21].
	С. Росс	Корпорація – це бізнес, що оснований як окрема юридична особа, яка складається з одної чи більше приватних або юридичних осіб [3, с. 31]

Широке розуміння	П. Самуельсон, В. Нордхауз	Корпорація – це юридична особа, яка може самостійно продавати і купувати, позичати гроші, виготовляти товари й послуги та вступати у контрактні відносини; має право обмеженої відповідальності, у відповідності з яким інвестиції кожного із власників корпорації обмежені жорстко певним розміром [5, с. 264].
	К. Макконел, С. Брю	Корпорація – це юридичний суб'єкт, який отримав чартер властей штату чи федерального уряду та відособлений від індивідів, власністю яких він є [15, с. 89].
	Л. Довгань, В. Пастухова, Л. Савчук	Корпорація – це будь-яка організована група людей та юридичних осіб, що об'єднані загальним економічним інтересом, професійною належністю, спільною економічною діяльністю, правилами поведінки [1, с. 21].

Не менш важливою характеристикою корпорації є її соціальна спрямованість: корпорація являє собою спільність людей, побудовану на асоційованій формі власності, принципах взаємозв'язку і взаємовідповідальності членів об'єднання, викликаних до життя загальним інтересом (одержання прибутку, доходу) і зумовлених правом, традиціями, глибиною психології, економічною культурою і моральністю [7]. З цієї позиції, наприклад, корпорацію розглядають такі російські науковці як С. Чернишов, А. Фурсов, А. Неклесса.

Таким чином, можна стверджувати, що в науковій літературі немає єдності думок щодо поняття, ознак та організаційно-правових форм корпорацій. При цьому позиції науковців є досить полярними: від тлумачення у найвужчому розумінні, згідно з яким корпорацією вважається лише акціонерне товариство, поміркованого розуміння, яке зводиться до визнання корпорацією окремих або ж усіх організаційно-правових форм господарських товариств, корпоративних об'єднань, і до надто широкого розуміння, за яким корпорація розглядається як будь-яка юридична особа. Узагальнені наукові погляди авторів за виділеними підходами подані в таблиці 1.

Загальноприйнятий термін «корпорація» в Україні досить часто розглядають як синонім терміна «акціонерне товариство», тобто як одну з трьох основних форм організації бізнесу поряд з власною справою та товариством.

Законодавчого визначення корпорації у розглянутому розумінні в Україні немає. Українське правове поле характеризується неоднозначністю та нечіткістю визначень сутності корпорації, а саме поняття суттєво відрізняється від загальноприйнятого у світовій практиці та навіть не ідентифікується з акціонерними товариствами. Так, у Господарському кодексі України корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації [16]. Тобто корпорація в цьому випадку розглядається як об'єднання підприємств. Проте очевидним є, що її можуть представляти не тільки об'єднання підприємств, але й фізичних осіб. Саме такі корпорації, представлені, наприклад, господарськими товариствами. Потрібно також зазначити, що в тому ж ГКУ в ст. 63, одним із видів підприємств, виділеного за ознакою способу утворення, зазначається корпоративне підприємство [16].

Щодо ознак та сутнісних характеристик корпорації в науковій літературі також існують різні погляди (табл. 2).

Таблиця 2
Огляд підходів до основних ознак корпорації

Автор	Виділені автором основні ознаки корпорацій
1	2
Гущин В., Порошина Ю., Сердюк О. [17]	Корпорація – це юридична особа. Комерційна організація. Об'єднання капіталів, а не лише осіб. Власність на вкладений у корпорацію капітал завжди відокремлена від управління. Корпорація створюється для здійснення певної соціально корисної діяльності.
Могилевський С. [20]	Юридична особа. Комерційна організація, яка за основну свою мету має отримання прибутку. Комерційна організація з розподілом на частини засновників (учасників) статутним капіталом. Майно створене за рахунок внесків засновників (учасників), а також вироблене і придбане в процесі діяльності, належить на правах власності. Об'єднання осіб (учасників) на договірній основі, або наявність як засновника (учасника) однієї особи, які не відповідають за зобов'язаннями, а несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, в межах вартості внесених ними вкладів (акцій). Організація з чіткою організаційною структурою, яка включає структуру органів її управління, вищим органом якої є загальні збори її акціонерів.

Шиткіна І. [18]	<p>Корпорація – це юридична особа. Корпорація є союзом або об'єднанням фізичних і/та юридичних осіб, які є суб'єктами права та набувають статусу учасника (члена) корпорації. Корпорація вольова організація. Волевиявлення корпорації визначається груповими інтересами учасників, які входять до її складу, волевиявлення корпорації відмінне від індивідуального. Корпорація як юридична особа зберігає свій статус незалежно від зміни складу її учасників. Корпорація – це об'єднання не лише учасників, а й їх майна (вкладів до статутного фонду (капіталу), паїв, внесків). Майно вкладене учасниками в корпорацію, належить корпорації на праві власності. Учасники корпорації як суб'єкти корпоративних відносин є носіями прав і обов'язків стосовно як до самої корпорації, так і один до одного. Корпорація є організаційною єдністю, що має вираз (у тому числі) в наявності органів управління, вищим з яких є загальні збори акціонерів (учасників).</p>
Глусь С. [12]	<p>Корпорація – це юридична особа, якій притаманні ознаки, що можуть бути поділені на дві групи: 1) ознаки загальні для всіх юридичних осіб; 2) ознаки, що і визначають специфіку корпорацій, відрізняє її від інших юридичних осіб. Майнова (інвестиційна) участь учасників в корпорації. Об'єднання капіталів. Діє на підставі статуту та установчого договору. Складне корпоративне управління, яке характеризується системою органів з чітким розмежуванням компетенції та визначеним порядком підпорядкованості.</p>
Жорнокуй Ю. [19]	<p>Корпорація – це підприємницьке товариство, що створюється виключно у формі АТ, ТзОВ, ТзДВ. Корпорація є об'єднанням капіталів, а не об'єднанням осіб, тобто власником майна, переданого товариству, є корпорація, а не його члени. Члени корпорації об'єднанні спільністю загального корпоративного інтересу, який іноді відрізняється від приватного інтересу кожного з них. Управління корпорацією здійснюється через спеціально створювані органи, членами яких можуть бути як учасники корпорації, так і наймані працівники для здійснення управлінських функцій (менеджери). Кожен з учасників корпорації наділяється корпоративними правами.</p>
Довгань Л., Пастухова В., Савчук Л. [1]	<p>Юридична особа, від імені якої ведеться бізнес, яка не відповідає за зобов'язаннями власників і за зобов'язаннями якої не відповідають власники. Інституційний (правовий або персональний) розподіл функцій власності та управління. Колективне прийняття рішень власниками та (або) найманими менеджерами.</p>

Як бачимо, усі науковці, розглядаючи корпорацію в економічному аспекті, насамперед зазначають те, що корпорація є юридичною особою і вона представляє собою об'єднання капіталів. Гушин В., Могилевський С. наголошують, що корпорація обов'язково є комерційною організацією, інші ж не вважають це необхідністю для корпорації, принаймні не виділяли її як одну з основних ознак. У деяких з проаналізованих джерел як обов'язкові ознаки корпорації визначають: 1) оформлення в певну організаційну структуру; 2) діє на підставі статуту; 3) управління здійснюється системою органів з чітким розмежуванням повноважень; 4) кожен з учасників наділяється корпоративними правами тощо. Виходячи з чинного правового визначення й аналізу основних наукових положень, можна виділити такі ознаки, які притаманні корпораціям як юридичним особам корпоративного типу: 1) об'єднання майна засновників у разі створення юридичної особи; 2) наявність статутного (складеного) капіталу; 3) право власності юридичної особи на майно, передане засновниками як вклад до статутного (складеного) капіталу; 4) власність відокремлена від управління; 5) в статутному (складеному) капіталі (майні) визначена частки учасника, яка надає йому корпоративні права; 6) участь учасника такої організації в управлінні нею на основі корпоративних прав; 7) участь засновників (учасників) у розподілі доходів юридичної особи та ризиків у межах внеску, якщо більший розмір ризиків не встановлений законом чи установчими документами; 8) обмежена відповідальність; 9) управління здійснюють відповідні органи з чіткою структурою і повноваженнями; 10) соціальний інститут.

Висновки. Поява корпорацій є результатом тривалого процесу розвитку і трансформації ринкових відносин і форм власності. Можливості цього економічного інституту централізувати суттєві капітальні ресурси для фінансування великих підприємницьких проектів привело до того, що ця форма власності стала найбільш поширеною у світі і забезпечило їй широкі перспективи подальшого функціонування, розвитку, вдосконалення і трансформації. Узагальнюючи результати вищепроведеного дослідження, визначимо корпорацію з економічної і правової точки зору як юридичну особу, що функціонує на основі статуту та згідно з законодавством відповідної країни, вона належить групі незалежних один від одного фізичних та/або юридичних осіб при цьому не відповідає за зобов'язаннями власників, власність же є відокремленою від управління, яке здійснюється колективними органами, обраними власниками, а

також найманими менеджерами, яких призначають власники. Корпорації можуть бути представлені як корпоративним підприємством (типовими різновидами даних можна назвати, насамперед, акціонерні товариства та інші господарські товариства) та корпоративним об'єднанням (вони набувають все більшого значення і ролі на теперішньому етапі розвитку та вдосконалення корпоративної форми власності у світлі сучасних інтеграційних і глобалізаційних процесів і представлені, наприклад, різноманітними холдингами та фінансово-промисловими групами). У широкому розумінні «корпорація» – це будь-яка організована група людей та юридичних осіб, що об'єднані загальним економічним інтересом, професійною належністю, спільною економічною діяльністю, правилами поведінки.

Література.

1. Довгань Л. Є. Корпоративне управління : навчальний посібник / Л. Є. Довгань, В. В. Пастухова, Л. М. Савчук. – К. : Кондор, 2007. – 174 с.
2. Савченко А. М. Корпоративний сектор: структура, місце та роль в сучасній економіці / А. М. Савченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Economics/23767.doc.htm.
3. Росс С. Основы корпоративных финансов / С. Росс, Р. Вестерфилд, Б. Джордан. – М. : Лаборатория базовых знаний, 2000. – 720 с.
4. Маршал Дж. Ф. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям: пер. с англ. / Джон Ф. Маршал, Випул К. Бансал. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 784 с.
5. Самуэльсон П. Экономика, 18-е издание: пер. с англ. / П. Самуэльсон, В. Нордхаус. – М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2010. – 1360 с.
6. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб. : «Питер Ком», 1999. – 416 с.
7. Саблук Р. П. Малі підприємства в системі корпоративних фінансів / Р. П. Саблук, О. В. Коваленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Agroin/2011_1-3/SABLUK.pdf
8. Гольцберг М. А. Акционерные товарищества. Операции с ценными бумагами. Фондовая биржа / М. А. Гольцберг. – К., 1992. – 112 с.
9. Berle A. A., Means Gardiner C. The Modern Corporation and Private Property. New York, 1932 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.megabook.ru/Article.asp?AID=615450>.
10. Нікбахт Е. Фінанси / Е. Нікбахт, А. Гропеллі. – К. : Основи, 1993. – 436 с.
11. Кашанина Т. В. Корпоративное право / Т. В. Кашанина. – М. : НОРМА–ИНФРА – М, 1999. – С. 139.
12. Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту [Електронний ресурс] / Н. С. Глусь // Автореф. дис.канд. юрид. наук. – К., 2000. – С. 15–16. – Режим доступу: <http://avtoreferat.net/content>.
13. Капелюшников Р. Концентрация собственности и корпоративный ландшафт современной мировой экономики / Р. Капелюшников [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stranaoz.ru/?article=1013&numid=22>.
14. Ван Хорн Дж. К Основы управления финансами: пер. с англ. / Дж. К. Ван Хорн. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 800 с.
15. Макконнел К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика: пер. с англ. / К. Р. Маккоел, С. Л. Брю. – М. : ИНФРА-М, 2003. – XXXVI. – 972 с.
16. Господарський кодекс України: кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
17. Гуцин В. Корпоративное право / В. Гуцин, Ю.Порошина, О. Сердюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fictionbook.ru/author/vasiliyi_gushin/korporativnoe_pravo_.html?page=1.
18. Корпоративное право: учеб. / ответ. ред. И. С. Шиткина. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 648 с.
19. Жорнокуй Ю. Проблемні питання визначення поняття категорії «корпорація» та її ознак / Ю. Жорнокуй // Підприємство, господарство і право. – № 8. – 2009. – С. 29–33.
20. Могилевский С. Д. Корпорации в России: правовой статус и основы деятельности / С. Д. Могилевский, И. А. Самойлов; учеб. пособие. – 2-е изд. // Дело. – 2007. – 480 с.